

PAGINI DE ISTORIE CONTEMPORANĂ ROMÂNEASCĂ

În istoria mai veche sau mai recentă a umanității sînt numeroase neamurile care au fost mereu persuadate, obsedate de timpul prezent, trăind intens, cu voluptatea irepetabilității sale. Alte neamuri, în condiții istorice modelatoare, dovedesc printr-o filosofie de masă, obsesia trecutului al unui anume trecut-moment marcat ori condiționat al traiectul evoluției lor ulterioare. Din cea de a doua categorie face parte și neamul românesc, încercat în lunga sa istorie de multe feluri de potrivnicii și factori negativi. Decurg din asemenea concepție un declarat gust și aplicare pentru *istorie*, încercarea de a o cunoaște și explica, de a-i folosi învățămintele. Acestea toate, pentru a scruta mai încrezător ziua de mîine, viitorul.

Obsesia pentru istorie la români comportă însă în contemporaneitate și explicația aparte, ce decurge din adversitățile declarate, adeseori lipsite de cel mai elementar suport justificativ, din negarea unor realități de ordin arheologic, documentar, etnografic, lingvistic etc. Într-o vreme a tendinței spre înțelegere mutuală, a unificării cultural-informaționale, respectului reciproc ce se acordă celor mai mari sau mai mici și încercărilor de atenuare a prejudecăților, pe seama istoriei românilor apar idei, „teze”, lucrări defăimătoare. O înțelegere a „nevoii de istorie” este, deci, mai mult ca necesară, în acest sens — prin exemple — ea devenind explicitară.

Un cunoscut ziarist din primele decenii ale acestui veac, din București, Ion Grecu, scria în ziarul „Adevărul” la 29 ianuarie 1915: „Chestiunea teritoriilor locuite de români din statul ungar n-a fost niciodată de o actualitate atît de necontestată ca-n zilele noastre, cînd dezlănțuirea marelui război european — așteptat cu teamă, de toată lumea — a pus la ordinea zilei rezolvarea într-un fel sau altul a problemei naționalităților. Ororile acestui război fără seamăn în istorie, pierderile enorme de vieți și dezideratele economice ce vor rezulta pe urma lui probabil vor face cu neputință ca într-un viitor mai apropiat să se mai poată dezlănțui o asemenea furtună. Pacea care se va încheia va fi, pruin urmare, o pace încheiată pentru una sau mai multe generații și popoarele interesate, direct sau indirect, în acest război vor trebui să se resemneze decenii întregi la cîștigurile ce le vor putea dobîndi în acest război. *Toată truda noastră, a generației de azi, trebuie să tindă ca rezolvarea problemei naționalităților să se facă cît mai în congruență cu aspirațiile noastre naționale: să nu mai rămîină nici un rest care să poată provoca în viitor mari sforțări războinice*”(subl. n.)

O astfel de realitate surprindea și cunoscutul geograf francez, Emm de Martone, ce îndeplinise în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris (1919/1920) funcția de secretar al Comitetului de studii, fiind concomitent un avizat cunoscător al situației din sud-estul Europei. El aprecia într-un studiu intitulat *Transilvania* la 17 august 1918: „Transilvania, Banatul și Oltenia formează reduta unde se păstrează populația dacă romanizată ... Există în afara Regatului României o masă compactă de aproape 5 milioane de români, care populează o regiune de munți și de coline ce formează un gen de bastion dominînd cîmpiile Dunării de jos și mijlocie. Această masă este absolut pură în jurul munților, mai mult sau mai puțin amestecată cu ungurii și germanii în cîmpiile și bazinele inferioare. Ea reprezintă incontestabil elementul cel mai vechi și cel mai viabil al populației, care crește mai repede decît celelalte și trebuie în mod firesc să le absorbă”¹.

¹ Vezi alături și de alte puncte de vedere identice ale unor diplomați, oameni politici, militari, ziariști etc. din străinătate, în seria *Documente 1918 la români*, I—IV București, 1984, 1986.

Rezultatul pe plan național, în ceea ce-i privește pe români, la încheierea primei conflagrații mondiale — consfințit de altfel prin tratatele de pace semnate de marile puteri — este cunoscut: recunoașterea unificării depline a principalelor provincii românești, a românilor din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat cu Țara mamă și realizarea României Mari.

Ne interesează acum și cum anume a evoluat stăruința statală în epoca interbelică pentru a desăvîrși sub raport economic, politic, social, cultural acest proces finalizat în 1918. Pînă la criza economică devastatoare din anii 1929/33, cu excepția unor cancanuri de presă, problema națională, granițele României, nu apare ca o obișnuință prezentă, nici chiar în cercurile ungare cele mai revendicative. Odată însă cu respectiva criză, ea devine, treptat, o evidentă realitate, care masca abil, păturilor lucrătoare, realitățile economice și politice dezastruoase cu care se confrunta Ungaria (și desigur nu numai ea), abătîndu-le atenția într-o altă direcție, considerată obsesivă.

De pildă, în 1929, în *Magyar Szemle* (vol. VII, p. 136—145) Sulica Szilard semna articolul *Magyarország szerepe a román színházi kultúra fejlődésében*, iar filologul, de origină slavă dar maghiarizat L. Treml, în „La nouvelle Revue de Hongrie” (dec. 1932) scria „L'Âme roumain et la Transylvanie”, prin care introducea în largă circulație publică idel false despre așa-zisa apartenență maghiară a unor artiști din România ca Hefner, Flechtenmacher, Wachmann etc.

La acea vreme în România atacurile exterioare, ce deveneau tot mai concertate, erau privitye cu detașare, dar cu atenție.

Totuși, într-un ziar ca „Universul” (4 iunie 1933) apărea articolul *Granița noastră de vest*, semnat de istoricul Al. Lapedatu, afirmîndu-se: „Este, evident, și aceasta o psihoză ca toate psihozele prin care a trecut și va mai trece societatea omenească, în vremuri turburi și nesigure ca cele de față. Căci ori de cîte ori lumea s-a găsit în impasuri grele și în neputința de a ieși din ele, ea a căutat și a aflat cauze imaginare acolo unde ele nu sînt și nu pot fi cele reale, crezînd în ele ca într-un talisman. Căci de buna seamă, dacă n-ar fi venit catastrofala criză economică și financiară, din alte cauze, firește, decît cele preconizate de revizionisti, după cum de un deceniu de la așezarea păcii, nu s-a pus chestiunea revizuirii tratatelor, ea nu se punea nici azi”. Cunoscutul academician sesiza — întărind cu noi argumente — că: „Poziția noastră etnică pe granița de vest este mult mai tare ca ea să poată fi clătînată. Ea stă la adăpostul impresionant de puternic al românînei, care stăpînește nedisputat, de aproape 2000 de ani, ambele versante ale Munților Apuseni ai Transilvaniei, de la Mureș pînă la Tisa”. Iar pe de altă parte, că „mișcarea antirevizionistă a cuprins întreaga țară. Sentimentul și voința ei s-au manifestat cu tărie și hotărîre de zile mari. Încă odată s-a făcut dovadă că poporul român înțelege să-și apere și păstreze cu orice chip drepturile și poziția sa cîștigată cu uriașe jertfe de sînge și suferință”.

În ciuda unor reale și largi drepturi acordate minoritarilor — adeseori revoltînd cercurile românești ce acuzau o prea mare toleranță —, locuri în Parlament și Cameră pentru conducătorii partidelor acestora, mai ales a celor maghiare, în mod abil unii din liderii lor, stimulați de cercurile externe, cîștigă prozeliti (între care și pe generalul american Banholtz), lărgind astfel mișcarea revizionistă. Li se răspunde, dar nu prin totale măsuri. Astfel, adresa pentru răspunsul la mesaj, în Cameră, preciza (cum notează „Viitorul” din 17 decembrie 1934): „Cu toate acestea, constatăm că, după 15 ani, de cînd maghiarii participă la viața politică a României, vin ei înșiși, acum, să ne ceară să scoatem situația lor din legiunile acestora internaționale și să o primim în sine, izolată, aci acasă, în România, adică după formula lui Ion I. C. Brătianu, formula pe care o repetă și mult regretatul Duca, de cîte ori stătea de vorbă cu maghiarii: nu la Geneva, la București se rezolvă problema dv. Nu peste hotare, ci aici în Țară, de comun acord și în bună înțelegere, putem să rezolvăm

* Al. Lapedatu (1876—1950), istoric, profesor universitar, director al Institutului de istorie națională din Cluj (cu I. Lupaș), președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice—secția Transilvania (din 1921) și al celei Centrale (din 1940—1947), de patru ori ministru al cultelor și artelor, ministru al Ardealului, președinte (1936—38) și secretar general al Academiei Române, susține conferința *Problema granițelor noastre* în cadrul Astei, la Liège, Andrei Șaguna din Brașov, la 17 februarie 1932, în aceeași lună vorbind la Radio București (6) despre *Însemnătatea istorică a Ardealului*, iar la 13 decembrie la Fundația Carol, în cadrul Universității libere, despre *Abolirea protectoratului rusesc în țările române*. Despre figura lui, vezi în Alexandru Lapedatu, *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, 1985, ediție îngrijită, note, cuvînt înainte de I. Opriș.

neînțelegerile și nemulțumirile dv., născute în urma situațiunii în care vă găsiți și din altele împrejurări mai puțin favorabile”.

De altfel, virfurile politice românești dovedesc unanimitate în a urma o politică unitară și consecvență în ce privește problema națională. În acest sens senatorul I. Botez, raportor la citatul mesaj din 17 decembrie 1934 credea potrivit să afirme: „Politica noastră externă — și trebuie să recunoaștem că noi nu avem decît o singură politică externă indiferent de partidele care sunt la guvern (subl. n) — urmează de la război încoace linia ei firească, dictată de tradiție, de legături istorice și de afinități etnice. Țara noastră e pivotul celor două sisteme politice, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, care constituie o garanție de pace în Europa centrală și orientală”. El accentua: „Hotarele noastre sunt definitive și indiscutabile. Ele sunt consfințite prin tratate și prin forța morală care rezultă din drepturile noastre milenare și din jertfele marelui război” („Viitorul”, 17 decembrie 1934).

Ca o reacție firească față de campania revizionistă declanșată de cercurile ungare — și sprijinită abil de citeva mari puteri —, o serie de intelectuali români explică mecanismele, scopul ei. Luînd poziție Nicolae Iorga — în *Contra dușmăniei dintre nații, români și unguri* sau în *Cum apărăm noi Ardealul* — sprijinind organizarea, în 1937, a expoziției de artă populară secuiancă în sala Ligii culturale de la București —, scria: „Ura este numai în straturile de sus, hrănită de ziare, de cărți, cultivată prin școli. Jos, oamenii care depun aceeași muncă se pot înțelege între dinșii. Țăranul român și țăranul ungur, locuind același pămînt, cînd sînt lăsați în seama lor, fără ațîțări, duc buna casă de odinioară”. Iar cu ocazia retipăririi *Neamului românesc în Ardeal și Țara românească* (1939), savantul explica nevoia retipăririi „ca o întărire, necesară, a sufletelor într-un ceas de mare primejdie, care nu se combate cu teama și descurajarea”.

Ca stegar al unei concepții naționale, N. Iorga observa cu cunoscuta-i ironie: „În timpurile din urmă s-au ivit tot felul de teorii: că istoria Românilor ar trebui scrisă obiectiv, ca să nu se supere nici vecinii din dreapta, nici vecinii din stînga, nici toți adversarii noștri, care ei ne supără pe noi, dar noi nu avem dreptul să-i supărăm măcar spunînd adevărul despre noi înșine”.

Alături de un asemenea savant stau toți istoricii generației mature interbelice, și nu numai ei! Îi găsim pe R. Vulpe, Gr. Florescu, Sc. Lambrino, C. Daicoviciu, Șt. Meteș, S. Dragomir, Gh. Brătianu, Al. Lapedatu, etc. care susțin, cer măsuri concrete de la autorități. Pe de altă parte, Academia Română, Institutul social român, Institutele de istorie, muzeele, conducătorii arhivelor, universitarii susțin și încurajează, prin premiile academice, prin larga publicare a izvoarelor, cercetările de teren de toate tipurile, un curent național prin care oamenii să cunoască adevărul. Acum vor apare numeroase monografii arheologice, istorice, sociologice etc.

Într-un memoriu adresat ministrului culturii naționale de către C. Daicoviciu și D. M. Teodorescu (1938) sînt inserate critici la adresa lipsei de mijloace materiale suficiente pe seama cercetărilor arheologice și a publicațiilor de istorie, autorii dorînd să convingă că „în domeniul muncii științifice și mai ales al muncii arheologice avem nevoie, absolută nevoie, de o continuitate și de o riguroasă regularitate” (Apud I. Opriș, *Protejarea marturiilor culturale-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București, 1988)³.

Evenimentele au evoluat — cum se cunoaște — în defavoarea României, silită să cedeze în citeva luni din fatidicul an 1940 o seamă de teritorii⁴. Mai ales arbitrajul de la Viena, dictat de reprezentanții Germaniei și Italiei la 30 august, din rațiuni de ordin politico-strategic și militar, la presiunea Ungariei, a declanșat o violentă reacție românească. Luările de cuvînt reclamator și-n sens reparator au constituit pînă la revenirea Transilvaniei de nord la trupul țării în 1944/45.

Postul ministru al Ardealului, Al. Lapedatu, se exprima astfel într-un memoriu intitulat *O graniță imposibilă*: „Granița impusă prin arbitrajul de la Viena pentru delimitarea

³ Continuînd să propună măsuri de îmbunătățire și după dictatul de la Viena, cînd o misiune ungară reluașe săpăturile de la Porolissum, publicînd informații deformate, C. Daicoviciu scria (1943) Ministerului Propagandei Naționale: „Propagandei ungurești în jurul castrului de la Porolissum noi îi vom putea răspunde cu cercetarea metodică și obiectivă a castrului legionar de la Turda, a castrului mari și mici de la Micia, Hoghiz etc., de la așezările dacice și romane ce se află în Ardealul nostru”, cf. Ioan Opriș, *Protejarea marturiilor culturale-artistice din Transilvania și Banat după marea Unire*, București, 1988.

⁴ Detalii la M. Mușat, Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, partea II, 1933—1940, București, 1989.

dominațiunii ungare și române în Transilvania este, din oricare punct de vedere ar fi privită și examinată, o imposibilitate — imposibilitate istorică-geografică, imposibilitate etnică-politică, imposibilitate socială-economică", căci „granița româno-ungară de la Viena trebuie socotită ca o graniță de oportunitate politică și războinică, așadar temporară. Căci cei ce au impus-o știu prea bine că problema Transilvaniei nu este o chestiune de granițe înăuntrul acestei provincii, ci de dominațiune integrală a ei, printr-unul din cele două neamuri — români și unguri — prinse în cea mai înverșunată luptă pentru dobândirea acestei dominațiuni". Lucid, istoricul considera că luptele vor continua "pînă cînd unii sau alții vor fi răpuși. Iar aceștia nu vor fi, desigur, stăpîni de fapt ai Transilvaniei, prin autohtonie, numărul și drepturile lor imprescriptibile și nici cei ce au dovedit o mai mare putere de rezistență și vitalitate vreme de două mii de ani, de cînd îndură, aci, acasă la ei, cu tenacitate și eroism într-adevăr uimitoare, cele mai grele încercări ale soartei și năpraznice lovituri ale istoriei. Nu vom fi aceia noi, românii. Să avem deci toată încrederea și nădejdea că aceia ce s-a petrecut în timpul din urmă, într-un timp așa de tragic și într-un tempo atît de fulgerător — rașluirea din nou a Basarabiei și Bucovinei de nord și cedarea silită a jumătății de nord-est a Transilvaniei — nu este și nu poate rămîne definitiv. România întreagă se va reface"⁸. În *Memoriul Transilvaniei și Banatului către marea opinie publică europeană și mondială*, trimis în numeroase cercuri oficiale din străinătate imediat după consfătuirile de la Salzburg și Roma, pregătitoare ale raportului teritorial, se arăta: „Transilvania și Banatul trăiesc clipe de îngrijorare și de adîncă durere sufletească"; căci „unirea lor cu România, înfăptuită după primul război mondial, ca rod al unor lupte de veacuri pentru libertatea națională, a fost cel mai strălucit triumf al principiului naționalităților, realizat în secolul al 20-lea. Astăzi ele se văd însă iarăși amenințate de puterile întunecate ale trecutului susținute de o propagandă tenace și temerară, lipsită de temeiul adevărului, propagandă cunoscută sub numele de „revizionism maghiar". Autorii memoriului argumentau: Pe acest teritoriu de vest, atît de imprudent revendicat, neamul nostru trăiește compact, de veacuri, mai sensibil și mai dirz pentru apărarea libertății dobîndite, decît toți ceilalți români, dirz și oțelit, prin trecutul de suferinți și revoluții, a căror simplă amintire ne înfioară. Unirea Transilvaniei și Banatului a putut ieși din războiul mondial, dar n-a fost rezultatul direct, rezultatul unui simplu fapt de armă. Ea este rezultatul logic și firesc al unei situații geografice, a unei evoluțiuni sociale, politice și psihologice, care cu fatalitatea unei legi naturale, a trebuit să ducă la concluzia întemeierii statului român, cuprinzînd toate provinciile locuite în majoritate de români". Autorii lui conchideau: „Nimeni nu se poate legăna cu iluzia deșartă că neamul românesc compus din peste 16 milioane suflete, așezat în continuitate geografică, în o unitate culturală desăvîrșită și cu conștiința națională netăgăduită, va suferi în liniște dezmembrarea sa, după ce a cucerit și a înfăptuit odată unitatea sa națională, care este ținta și singura condiție de desăvîrșire a tuturor popoarelor civilizate. Nimeni nu va putea crede că poporul românesc se va resemna și va suferi în liniște ca peste 4 milioane de suflete românești să fie îndepărtate din trupul națiunii și zeci de mii de km. pătrați să fie rupți din teritoriul național. Este în interesul Europei întregi ca la gurile Dunării și în puternica fortăreață a Carpaților de est să stăpînească un popor vrednic și numeros și să fie realizat prin el un regim consolidat, capabil să susțină pacea și liniștea"⁹.

Dar Istoria este ... istorie! În ciuda rațiunii, cesiunile pe seama României s-au făcut. Împotriva lor, însă, poporul român — prin cele mai diverse mijloace — a protestat fără odihnă, înfățișînd judecății și logicii drepturile sale legitime.

Sărbătorind 22 de ani de la unirea declarată de 1 decembrie la Alba Iulia, în 1940 presa arăta: „Astăzi spre Alba Iulia aleargă conștiința unității neamului întreg să se adape din cel mai pur românism, să-și plece capul pe altarul care sintetizează toate unirile noastre, să se înfioare de chemarea celor ce din negura anilor și din tărimuri nevăzute au dreptul să ne ceară socoteala". Căci „Românismul însingurat se întoarce spre un trecut de epopeică suferință a cărei vâpaie a străfulgerat inimi și a presărat în lungul și în latul țării, salba de morminte scumpe. În răsunset funebru de clopot și vuiet jalnic de buciuni, ne îndreptăm ființa din cetatea de scaun a Bucureștilor către Alba Iulia, cetatea istorică a răstîgnirii și învierii naționale"⁷. Asemenea sentimente, de loc de cedare sau de resemnare, animau toate

⁸ Memoriu adresat prof. Gr. T. Popa, în Biblioteca Academiei R.S. România, Secția manuscrise, (în continuare BARS), Fond Al. Lapedatu, VIII, mss. 20.

⁹ Memoriu dactilografiat, 20 p., în BARS, fond. cit., XIX, varia 23.

⁷ „Universul", an 57, nr. 333,3 decembrie 1940, articolul *Alba Iulia, un simbol și o poruncă*.

conștiințele. Iuliu Maniu, de pildă, cuvînta, în acest sens la Radio București în seara anului nou 1941: „Urez neamului românesc ca zguduitorile tragediei din anul care trece să cutremure conștiința fiecărui român. pentru a o ridica la înălțimi vrednice de marile tradiții ale gînteii noastre latine. Urez poporului românesc să-i fie sufletul stăpînit, în anul care vine, de un adevărat fanatism național, capabil să reînăpătească cel mai mare bun pămîntesc: unitatea națională”. Și, tot el, preciza: „Urez îndeosebi fraților despărțiți de noi în anul care a trecut, credință tare și iubire desăvîrșită și încredere deplină în voința noastră de a-i ajuta și în hotărîrea noastră de a nu-i lăsa răsăriți, ci de a-i aduna iarăși în același mînunchiu, care a fost risipit — nu din vina neamului nostru, ci din lășitatea și nevrednicia acelor care au avut în mină îndrumarea soartei noastre”⁸.

Din toate păturile sociale, din mijlocul celor mai diverse categorii profesionale, prin asociații ori individual, vin proteste, se reclamau conducerii statului situații ce priveau lupta pentru refacerea unității naționale. Oameni de cele mai diferite formații și crezuri, tineri ori bătrîni își ofereau serviciile. Printre cele mai active organisme a fost *Comitetul central al asociației românilor refugiați și expulzați din Ardealul cedat*, organizat în toamna anului 1940 la București⁹. Într-un memoriu adresat generalului Ion Antonescu, respectiva asociație afirma: „O frîntură de neam, lovită cum nu se poate mai crunt de destin, cu conștiința prezenței lui Dumnezeu în suferința ei, cere să fie integrată armonios în viața statului spre a participa cu energia brațelor și puterea sufletului lor la opera de reclădire și reintregire a neamului”. Aceasta pentru că „Noi am trecut Carpații în Țară cu credința tare cit munții că drumurile pribegiei noastre sunt drumurile reîntoarcerii izbăvitoare ale neamului. Noi am trecut Carpații și am venit în Țară pentru a ne integra vremelnic dar mesianic în sufletul comprimat al Țării, care va trebui s-o reasezăm în hotarele vechi ale Daciei Traiane Noi am trecut Carpații pentru a ne întoarce victorioși la pămîntul desmoștenit care ne vorbește inimii noastre într-un graiu dulce ce ne este nouă înțeles mai mult decît stăpînitorilor vremelnici, căci în el trăiește duhul istoriei noastre și tradiția marilor jertfe ce le-am făcut pentru apărarea și întregirea lui”. În numele tuturor ardelenilor ei cereau conducătorului statului român: „Chemați la muncă și la viață pe toți acei care scot și aduc la lumină, din adîncul veacurilor, singura taină a stăruinții și vitalității noastre: TAINA UNIRII”¹⁰.

În Transilvania cedată, unde se petreceau fapte crude îndreptate contra românilor, aceștia stăruie, prin mijloacele lor, a se opune tratamentului aplicat de regimul hordist. Ei se adresau, într-un manifest, difuzat din Cluj la 2 noiembrie 1941, „De acolo de unde stăruie și pulsează viața românească cu aceeași intensitate și cu aceeași trează conștiință vă trimitem vouă fraților liberi acest stăruitor mesaj, ieșit din cea mai sfîntă conștiință românească. Înțelegeți-ne ultima fărîmă de așteptare! Un an de grele suferințe s-a scurs. Pe plaiurile strămoșilor noștri au amuțit doinele ... Nu uitați de Trăsnea, Ip, Huedin, Bobota, Mida, Aghireș, Girba și Cluj. Nu uitați mormîntul lui Simion Bărnuțiu de la Bocșa, al lui Octavian Goga de la Ciucea, nu uitați Hordoul lui Gh. Coșbuc. Aduceți-vă aminte de mucenicul sfințelor noastre oprîmări din coasta delurilor de la Șiești, leul Vasile Lucaciu. Prea mult am suferit, prea multe vieți s-au stins, prea mult amar s-a strîns în suflete. Îndurați-vă de calvarul pe care îl ducem cu toată mucenicia ... Iubiți frați! Durerea noastră este nesfîrșită, amărăciunea ne socrumă, Mareșalul vostru și al nostru este așteptat în fiecare cîtun românesc din ținutul Mureșului superior, de pe Valea Someșului, Năsăudului etc. ... Fraților, nu uitați! Ungurii vor să ne sugrume legea și graiul românesc. Vă așteptăm!”¹¹.

În serviciul susținerii refacerii unității naționale au lucrat, în ciuda grelelor obstacole, numeroși factori. Cîteva exemple sînt edificatoare cit privește radioul și presa românească. La Radio București, emisiunea din 23 octombrie 1940 insera în cadrul ciclului *Momente culminante ale graiurilor românești*, la ora 18 și 10 conferința *Dacia lui Mihai Viteazul* de Al. Lapedatu. Același istoric trebuia să vorbească la radio la 22 iunie 1941, orele 20 și 45’

⁸ BARSR, fond. cit., XVIII, varia 6,5.

⁹ Asociația, cu sediul în str. Vasile Boerescu 3, reprezenta cei peste 150.000 de refugiați, în 1941 delegații ei depunînd un memoriu generalului Ion Antonescu care și primea în audiență delegația formată din dr. Seb. Bornemiza, dr. Leon Scridon, dr. Laurian Gabor (fost primar al Clujului), dr. Dtru Nacu (fost prefect și deputat de Sălaj), protopop Aurel Ghilea (fost deputat de Sălaj), dr. Iulian Domșa (fost prefect și deputat de Sălaj), dr. Romul Fernigan, prof. Leonid C. Popa, protopop Valer Roșca și dr. Anton I. Mureșanu.

¹⁰ Memoriu, 12 p., semnat de Dtru Nacu pentru președinte și Anton I. Mureșanu ca secretar general, în BARSR, fond. cit., XIX, varia 25.

¹¹ Manifest dactilografiat, luc. cit., supra, XIX, varia 22.

despre *Cetățile de margine ale Moldovei*¹². Revista enciclopedică lunară „Conferința” publica prima din conferințele istoricului în numărul său din noiembrie 1941, iar Mitropolia Olteniei, Râmnicul și Severinului pregătea, tot acum, numărul special al revistei „Renașterea” închinat Basarabiei. O altă revistă cea a refugiaților ardeleni „Ardealul” pregătea în 1941 tipărirea a trei numere speciale închinare sărbătoririi zilei de 3/15 mai 1848, deci „Blajului și generației de la 1848 de pe întreg cuprinsul românismului, indiferent de granițele trecătoare ale acelor vremuri”, Ardealului și eroilor. Căci, afirma directorul publicației dr. Anton Ionel Mureșeanu: „Înțelegând să luptăm prin toate mijloacele pentru triumful dreptății și refacerii României în hotarele ei etnice și firești, edităm în capitală săptămânalul Ardealul; organ de presă prin care difuzăm nu numai vigoaroasa noastră protestare contra tratamentului barbar, care se aplică fraților noștri rămași sub stăpânire străină, dar suntem o tribună de informare și documentare pentru toate problemele ardeleni legate de ființa noastră națională”¹³. Săptămânalul sibian „Transilvania” socotea la 8 aprilie 1941, prin redactorul său Ion Breazu, că ASTRA „a decis să-și concentreze toate puterile spre o singură țintă: recuperarea Transilvaniei robite. Purtați de acest gând-care suntem siguri stăpânește toate conștiințele românești-am hotărât să transformăm Transilvania; revista instituției noastre, care intra acum în al 72-lea an de existență, în organ de luptă pentru reintregirea Transilvaniei între hotarele statului român, așa cum această provincie a decis prin libera ei voință la 1 decembrie 1918”¹⁴.

Sub egida Societății „Transilvania” — fondată în 1867 —, în anul 1941 se programaseră în vederea largii cunoașteri a realităților românești publicarea unor lucrări de popularizare ca: *Geografia Transilvaniei, Istoria Transilvaniei, Demografia Transilvaniei, Continuitatea românilor în Dacia, Drepturile românilor asupra Transilvaniei, Secuii, Luptele românilor din Transilvania și Banat, Bogățiile Transilvaniei, Reforma agrară în Transilvania și Banat, Cum respectă Ungaria arbitrajul de la Viena* ș.a.¹⁵.

Pe plan guvernamental — mai ales după larga răspindire a volumului editat în Ungaria, în limba germană, *Siebenbürgen* — s-a luat măsura înființării Institutului român din Germania, în fruntea căruia a fost numit cunoscutul filolog Sextil Pușcariu, iar în cadrul Academiei Române ministrul propagandei, Nichifor Crainic, anunța la 11 aprilie 1941 intenția guvernului de a crea un Institut permanent pentru studiul românilor de peste hotare¹⁶.

În anul 1943, la finele său, Cercul juridic transilvan din Brașov, organizat pe lângă Curtea de apel județean, cu dr. I. Mateiu președinte și dr. Em. Micu secretar, dădea publicității știrea despre pregătirea volumului închinat semicentenarului Memoradumului: „însușindu-se din comandamentele permanente ale victorii noastre naționale, în fața milenarului proces purtat cu dureroase sacrificii, dar cu neatinșă mândrie, de întreaga națiune românească

¹² Cf. BARSR, fond. cit., XVIII, varia 2, 16, 34, 47.

¹³ *Ibidem*, varia 2, 32. Adresa din 5 martie 1941, nr. 149 către Secretarul general al Academiei Române.

¹⁴ *Ibidem*, varia 2, 33. Revista avea în comitetul de conducere pe C. Daicoviciu, S. Dragomir, S. Opreanu, Ionel Pop, I. Mușlea, Șt. Manciulea, P. Râmneanu.

¹⁵ *Ibidem*, varia 2, 30 a. Societatea cuprindea în conducerea ei personalități ca G. Popa Lisseanu, C. Tăslăuanu etc.

¹⁶ *Ibidem*, varia 8,8. În acest sens se creează un grup de publicații în cunoscută serie *Biblioteca Res Transylvanica*, editate la Sibiu, între ele figurând de exemplu. *Transylvanie dans l'antiquité*, de C. Daicoviciu. În mod direct activitatea editorială a fost îndreptată spre explicarea situației istorice de fapt a diverselor provincii românești, vremelnice cedate, fiind urmărită la nivel înalt de către Mihai Antonescu și avizată de generalul Ion Antonescu. Concomitent, sub egida Ministerului Propagandei Naționale sint editate lucrări ca: V.O. Hommenau, *Madjarisches Allzumtdjarisches, I. Someșan, Alter und Entwicklung der rumänischen Landwirtschaft in Siebenbürgen*, I. Moga, *Siebenbürgen in dem Wirtschaftsorganismus* ..., Z. Picișanu, *Der Ausrottungskampf Ungarn gegen seine nationale Minderheiten*, G. Vălsan, *Siebenbürgen* ..., Z. Picișanu, *Was heisst ungarische Nationalität?*, G. Brătianu, *Die geschichtliche Mission Ungarns*, G. Vălsan, *Die Karpaten wiege der rumänentums*, I. Lupas, *Siebenbürgen* ..., S. Mehedinți, *Die geopolitische Lage Rumäniens* și, tot de el, *Rumänien an der Ostgrenze Europas*, S. Dragomir, *Die Siebenbürgische Frage*, S. Manuilă, *Die Volkepolitischen Folgen der Teilung Siebenbürgens*, Gr. Antipa, *Die Donau*, Al. Marcu, *Il Risuscitamento Romano e l'Italia in cerca della latinità dei Romeni*, G. Brătianu, *Italia e la Romania nella realizzazione della loro unità nazionale*, Em. Bucuța, *Il Danubio Romano*, I. Conca, *L'unità geopolitica dello stato romeno* ș.a., în total 22 lucrări.

pentru cauza sfântă a dreptății Transilvaniei". Întrucât în luna mai 1944 urmau să se desfășoare serbările: „Pentru a putea preamări așa cum se cuvine, jertfa acelor martiri ai neamului și convingși că nici o jertfă nu este prea mare pentru împlinirea singurei rațiuni de existență a generației noastre: refacerea României Mari ...”¹⁷.

În același an Institutul de istorie națională din Cluj, aflat vremelnice la Sibiu, în refugiu, publica sub egida sa și a Astrei, un volum dedicat istoriografiei române între anii 1918–1943.

Asociațiile culturale n-au stat nici ele mai prejos: Astra înscrisă în programul adunării generale din 24 noiembrie 1940 (ce fusese aminată din cauza dictatului de pe data de 8–9 septembrie) conferințele lui Ioan Lupaș — Problema transilvană în timpul domniei regelui Carol I — și Olimpiu Boitoș, Progresul cultural al Transilvaniei după Unire. Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor deschidea ședința de inaugurare din 12 mai 1941 anunțând conferințele: 15 mai 1848 (la sala Ateneului român) și Expansiunea românilor în Evul mediu în dreapta Dunării. Societatea pentru ajutorul studenților și elevilor meseriași români „Transilvania”, din București, invita la 27 aprilie 1942 la a 75 adunare generală a membrilor ei, pe cei interesați, în localul din str. Sf. Ecaterina 2, menționând „De bună seamă, că s-ar cuveni să sărbătorim aniversarea — de trei sferturi de veac — într-un cadru solemn”, dar „ne vedem siliți a amina desfășurarea unei festivități solemne, pînă ce o pace înțelegătoare între neamuri se va stabili și pe aceasta planetă bintuită de tot felul de cutremure”. Președintele ei I. Chioreanu cerea prezența membrilor „în vederea unei consultări frățești profitînd de momentul întîlnirii și întru comemorarea venerațiilor noastre înaintași”¹⁸.

Uneori colective, alteori pe cont personal, luările de poziție vădesc o uimitoare hotărîre și încredere, totodată, în viitorul României. Ne amintim acum — în argumentarea celor afirmate — scrisoarea generalului N. Rădescu, în urma căreia acesta a fost internat în lagăr la Tirgu Jiu, către ambasadorul german Killinger. Ea venea ca răspuns la cuvîntarea acestuia din urmă ținută în fața coloniei germane din București la sala „Aro”, în 1943, și în cadrul căreia au fost proferate o serie de invective la adresa poporului român. Generalul Rădescu acuza direct: „Ceea ce se desprinde din cuvîntarea Dv., este impresia care rămîne că, în limbajul Dv., cuvintele au altă semnificație decît în mintea celorlalți. Altfel nu s-ar putea explica cum unei înșirui de ofense i s-a dat titlul de omagiu. Ceea ce s-a publicat în ziare, dacă este vorba să se pună în concordanță titlul cu conținutul, ar fi trebuit să fie intitulat *insulta României*, iar nu *Omagiul României*. O alta constatare de făcut este că Dv. ați reușit să stabiliți un record neatins în lumea diplomatică. În adevăr, nu se cunoaște nici un caz cînd un reprezentant al unei țări străine să-și îngăduie *insulta în masă a cetățenilor țării pe lângă care este acreditat*. Mai mult încă: faptul să rămînă fără urmări. Dv. ați avut curajul să o faceți, săvîrșind astfel o strălucită performanță, de care cel puțin deocamdată, puteți fi mîndru”. Generalul român arăta în continuare: D-le ministru, am avut credința că multe din nenorocirile care s-au abătut asupra acestei țări, sunt toate datorate amestecului străin, suportat de voie sau de nevoie în treburile noastre”, el subliniind că „Nu poate fi ticălos patriotul român care cu inima sîngerindă de nenorocirile ce i-au copleșit țara, încearcă să-și exprime gîndul asupra ceea ce crede că ar fi bine de făcut pentru a fi înlăturate o parte cel puțin din suferințele (ei). Ticălos este, dle. ministru, străinul căruia neconvenindu-i atitudinea patriotului, profitînd de situația privilegiată ce deține și nesocotind cea mai elementară îndatorire ce i-o impune ospitalitatea de care se bucură, nu se mulțumește să-i smulgă pînea de la gură, spre ași potoli el foamea, dar îl acoperă apoi de injurii și amenințări, încercînd astfel să-l înfricoșeze și să facă să amuțească glasul care grăiește adevărul”. În final, autorul protestului profețea: „Vă credeți, puternic și abuzăți, depășind orice măsură, de această putere trecătoare. Dar n-ar strica poate să vă amintiți că tot puterea lui Dumnezeu rămîne cea mai mare, iar pe acei ce i-o înfruntă nu-i lasă fără răsplată. Ca bun cunoscător al istoriei, știți apoi, că domnia celor trufași n-a fost niciodată de prea lungă durată, ASTFEL că s-ar putea întîmpla ca într-o zi și trufia dv. să fie înfrîntă. Ziua aceasta dle ministru, va fi ziua răzbușării tuturor celorlora pe care i-ați apasat și batjocorit. Iată răspunsul pe care m-am simțit dator să-l dau cuvîntarei dv.”¹⁹.

¹⁷ *Ibidem*, varia 2,94.

¹⁸ *Ibidem*, varia 2,74.

¹⁹ *Ibidem*, varia 16,6.

Adunînd într-un mănunchi idei și atitudini ca acestea, nevoia de istorie, de cunoaștere și înțelegere a ei, adînc resimțite de poporul român, se poate ușor observa. Deopotrivă, fără să alunece în naționalism ori șovism, preocupările de luminare a trecutului istoric, specifice istoriografiei naționale și pe măsura interesului public, pot fi mai bine percepute, ele sprijinindu-se pe rațiuni adînci ce decurg din înșiși acest trecut istoric.

Ca neam și țară, fixați în cadrele geografice determinatoare ale bazinului dunărean, cununii carpatice și zonelor nord-pontice, românii/România deci, probează o vădită vitalitate, fiind prin istoria lor un punct de referință în sud-estul european. Ele reprezintă un element de o profundă stabilitate, progresist în respectiva zona.

IOAN OPREȘ

SEITEN DER ZEITGENOSISCHEN RUMANISCHEN GESCHICHTE

(Zusammenfassung)

Unser Artikel vereinigt im Rahmen der Idee der Behauptung der rumänischen nationalen Einheit unveröffentlichte Archivdokumente sowie Pressenachrichten aus der Zwischenkriegszeit und den Jahren der zweiten Weltkriege. Verbände, Organisationen und Institutionen nehmen hier Stellung, zahlreiche Persönlichkeiten unterstützen und verteidigen in der Öffentlichkeit die Notwendigkeit des fortdauernden Kampfes für die Sicherung der Verteidigung und für die weitere Entwicklung Rumaniens.